

PETER SALNER:  
Prach alebo popol  
[The Dust or Ashes]  
Bratislava: Marenčin PT, 2023, 136 s.

DOI: <https://doi.org/10.31577/SN.2024.1.12> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV, v. v. i.  
© 2024, Katarína Csiksová. This is an open access article licensed under the Creative Commons

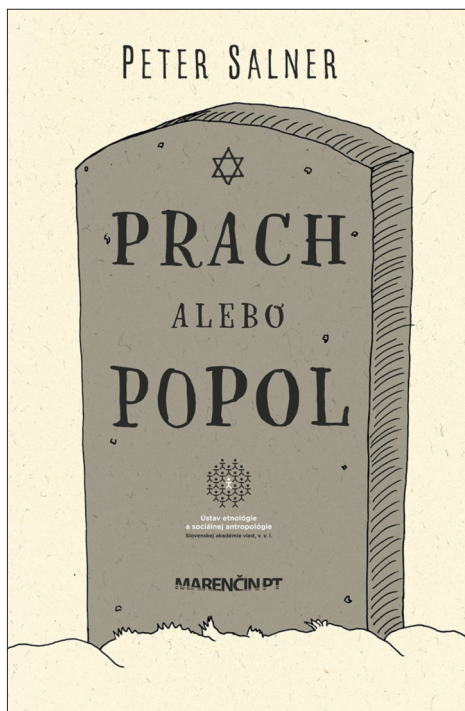
Otázka pohrebu kremáciou v židovskej komunite na Slovensku, ktorá je ústrednou témou knihy Petra Salnera *Prach alebo popol* (2023), je takmer neprebádaná. Výskum tohto problému je bežnejší v susedných krajinách, ako je Česká republika (Steinová, 2004; Ondračka a kol., 2010), Maďarsko (Halász, 2002; Scheiber, 1982) či Rakúsko (Corbett, 2020).

Prvé hlbšie úvahy o tejto problematike v slovenskom prostredí nachádzame až v tejto knihe. Autor samozrejme nadväzuje na svoje už publikované práce (Salner, 2014, 2022), kde bola problematika pohrebu kremáciou krátko spomenutá. Túto tému však rieši až v predkladanej monografii *Prach alebo popol* (Salner, 2023), ktorá prináša výsledky hlbokého a zaujímavého etnografického výskumu problematiky kremácie v bratislavskej židovskej komunite. Kniha je rozdelená na 4 kapitoly, pričom posledná kapitola má 4 podkapitoly. Okrem úvodného a záverečného slova autora obsahuje monografia aj bohatý poznámkový aparát, zoznam odbornej literatúry a anglický sumár.

V úvode knihy autor opäť reflektuje svoje bývalé aj súčasné pôsobenie v židovskej komunite v Bratislave. Ako dlhoročný predseda Židovskej náboženskej obce (ŽNO) a súčasný člen predsedníctva Ústredného zväzu ŽNO bol a je prítomný pri závažných rozhodnutiach obce. Čitateľovi tak prináša autentický pohľad na diskusiu vo vnútri komunity ohľadom pochovávaní kremáciou.

V prvej kapitole, nazvanej *Židovská komunita pred holokaustom*, autor poskytuje obraz komunity pred druhou svetovou vojnou, zaoberajúc sa nielen samotným vývojom židovskej komunity, ale tiež umožňuje pochopiť historický a sociokultúrny kontext, ktorý na ňu vplýval. Aj preto v ďalších častiach kapitoly autor prináša pohľad na vývoj a rozdelenie židovskej komunity na Slovensku s dôrazom na historické momenty a ideové konflikty. Dôležitým aspektom je, že od druhej polovice 18. storočia sa prejavovali rozpory medzi tradičným judaizmom a modernizačnými tendenciami, ktoré viedli k spomínaným rozdeleniam (nielen) dnešnej bratislavskej židovskej komunity.

Historický kontext je dôležitou súčasťou knihy, a to najmä v súvislosti s holokaustom a komunistickým režimom. Iba cez jeho pochopenie porozumieme dnešnej dileme komunity v súvislosti s pohrebom. Peter Salner sa nevyhýba týmto súvislostiam, venuje im značnú pozornosť. V kapitole *Holokaust a jeho následky* načrtáva východisko na pochopenie rozporu ohľadne kremácií v židovskej komunite v Bratislave. Autor charakterizuje historické a politické udalosti, ktoré značne ovplyvnili židovské komunity na Slovensku v rozhodovaní o pohrebnom obrade. Spolu s objasnením dnešného rozporu v komunite autor poskytuje aj štatistické údaje, ktoré ilustrujú demografické údaje o veriacich Židoch na Slovensku. Otvára otázky o výzvach asimilácie, či snahách zachovať náboženskú tradíciu potláčanú počas trvania obidvoch totalitných režimov na Slovensku (1939–1945 a 1948–1989). Pútavo analyzuje vplyv nielen režimu vojnového slovenského štátu, ale aj komunistického režimu na život a transformáciu židovskej komunity na Slovensku. Hodnotí komunistický režim na Sloven-



sku ako priaznivejší ku komunite, než bol ľudácky režim vojrovej Slovenskej republiky. Zároveň však prizvukuje, že komunisti sa snažili o ďalšiu asimiláciu a zničenie náboženských tradícií židovskej komunity. Alebo inými slovami povedané, komunisti pokračovali v tom, čo ľudácky režim začal. Oba režimy nakoniec viedli komunity k opusteniu alebo transformácii náboženských tradícií.

V kapitole *Prach* a nasledujúcej kapitole *Popol* (tieto dve kapitoly plynulo nadväzujú na seba) sa skúmajú rozpory medzi tradičnými hodnotami a súčasnými novými trendmi v súvislosti s kremáciou. Kapitola *Prach* rozoberá otázky zákazu iných foriem pohrebu, ako je balzamovanie alebo kremácia a ich nesúlad s halachou (židovské právo). Autor tak čitateľa zaspäkuje do detailov židovskej pohrebnej tradície. Táto prax rešpektuje tradičné interpretácie judaizmu (Genezis 3:19). Zvyk pohrebnej inhumácie v ortodoxnom judaizme vychádza z inter-

pretácie niektorých prorociev z Tanachu (Spisy), kde sa hovorí o zmŕtvychvstaní nebožtíkov a príchode Mesiáša. Autor zrozumiteľne podáva názory rôznych rabínov, ktorí prispeli k téme pochovávanie v spojitosti s dnešnou dilemou o kremácii v rámci religióznych (ortodoxných) východísk. Táto časť knihy tiež podáva pohľad na vplyv významných osobností na formovanie židovskej pohrebnej tradície v bratislavskej komunite (s. 37, 39, 50 a pod.). V kapitole *Popol* Peter Salner skúma aj ortodoxný pohľad na kremáciu, kde veriaci interpretujú kremáciu ako konečné zničenie ľudskej existencie. Kniha predstavuje teda aj židovskú eschatológiu, ktorá zdôrazňuje význam zachovania tela v nádeji na zmŕtvychvstanie. Autor tak objasňuje ďalší kontext dnešnej dilemy v židovskej obci (napr. s. 54, 55 a pod.).

V prvej podkapitole *Kremácia a (Česko)Slovensko* autor analyzuje konflikt medzi pragmatickým prístupom a dodržiavaním tradičných hodnôt. Vysvetľuje, že tento konflikt sa prehlbuje a hlavne reflektuje ako reakcia na tragédiu holokaustu. V podkapitole *Kremácia a židovská komunita* autor poukazuje na súčasné trendy v postojoch ku kremácii v židovskej komunite na Slovensku. Zaoberá sa témou individualizácie pohrebov, keď moderné trendy a zmeny v hodnotách majoritnej spoločnosti ovplyvňujú rozhodovanie o pohreboch. Autor zdôrazňuje, že výber pohrebu je zložitý proces, ktorý zahŕňa náboženské, emocionálne a praktické faktory.

Podkapitola *Kolumbárium* podáva komplexný pohľad na dlhodobý proces rozhodovania v bratislavskej židovskej obci týkajúci sa kremácie a ukladania popola. Autor zdôrazňuje emocionálne aj racionálne aspekty diskusií v komunite (pri ktorých sám bol), a ktoré sa dotýkajú náboženských tradícií a židovských identít. Konečné rozhodnutie o vybudovaní kolumbária reflektuje kompromis medzi zachovaním tradície a zohľadnením moderných potrieb členov obce.

V ďalšej podkapitole *Dôvody kremácie* sa autor zamýšľa nad tým, či je kremácia dôsledkom modernizácie alebo rebélie voči tradičným hodnotám, s kontextom na odkaz priamych potomkov preživších holokaust, tzv. „deti holokaustu“. Tieto otázky by mohli otvoriť diskusiu o dnešných identitách židov v diaspóre a podnietiť ďalší výskum. Text prekvapujúco otvoril aj otázku, či je prach to isté ako popol, čo by tiež mohlo viesť k hlbším etnologickým analýzám, najmä s pozostalými alebo s tými, ktorí sa rozhodli pre spolopenie.

Peter Salner úspešne v knihe prepojil historický kontext, náboženské aspekty a súčasné trendy, čím čitateľovi ponúkol komplexný pohľad na problematiku a diskusie ohľadom kremácie v židovskej komunite na Slovensku. Autorova schopnosť analyzovať a prezentovať rozdielne názory a konflikty v rámci židovskej komunity pridáva hodnotu, ktorá dokáže upútať čitateľa. Na druhej strane, v knihe je spomínaný dobrovoľný vstup do židovskej náboženskej obce, no zostáva nejasné, aké rôznorodé prúdy v nej existujú. Je otázne, či sa obce neformujú už len skôr na základe etnických prvkov (nie religióznych), alebo možno liberálnych. Ďalšia otázka, ktorú autor nezodpovedal, je charakteristika členov komunity, ktorí si vybrali/jú kremáciu. Zaujímalo by ma ich bližší profil (sociálny a religiózny status, možná etnická rozmanitosť, ekonomická situácia a sociálna stratifikácia). Na záver by som dodala, že kniha Petra Salnera poskytuje jedinečnú príležitosť na pohľad na tému židovského pohrebu, ktorá zostáva mimo diskurzu nežidovskej časti spoločnosti. Publikácia *Prach alebo popol* (2023) je vhodná pre čitateľov zaujímajúcich sa o náboženské, kultúrne alebo historické aspekty pohrebu a kremácie v kontexte židovskej tradície.

KATARÍNA CSIKOSOVÁ,

*Katedra religionistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave*

## LITERATÚRA

- Corbett, T. (2020). *Die Grabstätten meiner Väter: Die jüdischen Friedhöfe in Wien* (Schriften des Centrums für Jüdische Studien). Wien: Böhlau Verlag.
- Halász, N. (2002). *A kegyelet forrása*. Budapest: Makkabi Kiadó Kft.
- Ondračka, L., Kropáček, L., Halík, T., Lyčka, M., Zemánek, M. (2010). *Smrt a umírání v náboženských tradicích současnosti*. Praha: Cesta domů.
- Salner, P. (2014). *Požehnaný spravodlivý sudca*. Bratislava: Ústav etnológie SAV, Národopisná spoločnosť Slovenska.
- Salner, P. (2022). *Sedem židovských problémov*. Bratislava: Marenčin PT.
- Salner, P. (2023). *Prach alebo popol*. Bratislava: Marenčin PT.
- Scheiber, S. (1982). Hegyaljai zsidó sírkövek. *Herman Ottó Múzeum évkönyve*, XXI, 177–194.
- Steinová, I. (2004). Bejt olam – pohřbívání v židovské tradici. *Zprávy památkové péče*, 64(6), 521–532.